

"Hüve'l-bâkî"
yazısını
taşıyan
bir mezar
taşı

larına ve mantık kurallarına aykırı görümlere reddedilmiştir. Dünya hayatını sona erdiren ölüm, kişinin ölümsüz yaratıcının ölümsüz âlemine geçişini sağlamaktadır. Özellikle Türk dünyasında hemen bütün mezar taşlarında yer alan "Hüve'l-bâkî" (Ölümsüz olan sadece O'dur) cümlesi, Allah'ın üstün kudret ve ebediliğini ifade ederken kulun aczini dile getirmekte ve dolayısıyla gerçek saadetin O'na teslim olmakla gerçekleşebileceğine işaret etmektedir (Bâkî kavramının Allah'ın sıfatları içindeki yeri ve zâta nisbet edilişiyle ilgili farklı görüşler için bk. BEKÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bkıy" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "bkıy" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "bkıy" md.; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "bkıy" md.; Mustafavî, *et-Taḥkik*, "bekâ" md.; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 188; Bağdâdî, *Üşûlü'd-dîn*, s. 81, 108-109; a.mlf., *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Raşit Efendi Ktp., nr. 497, vr. 77^a, 82^{a-b}; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, s. 9-12; Cüveynî, *el-İrşâd* (M. Yûsufî), s. 78; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ*, s. 117-118; Fahrreddin er-Râzî, *Tefsîr*, XV, 24; a.mlf., *Levâmi'u'l-beyyinât*, s. 350-351; Ebül-Bekâ, *el-Külliyât*, Bulak 1281, s. 96; Bekir Topaloğlu, "Allah", *DİA*, II, 484, 488.

BEKİR TOPALOĞLU

BÂKÎ

(باقى)

(ö. 1008/1600)

Şöhret ve tesiri asırlarca devam eden, klasik Osmanlı şiirine söyleyiş gücü kazandırın ve "Sultânü's-şuarâ" diye anılmış büyük divan şairi.

Asıl adı Mahmud Abdülbâkî'dir. 933'te (1526-27) İstanbul'da doğdu. Babası Fâtih Camii müezzinlerinden Mehmed Efendi adında bir zat olup 1566 Haziranında hac yolculuğu sırasında vefat etmiştir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Bâkî gençliğinin ilk yıllarında çırak olarak saraçlık mesleğine girmiştir. Yeni bir görüşe göre ise Bâkî'nin işi saraç çıraklığı değil, camilerde kandillerin yakılması ve bakımı hizmetini yapanlara verilen ad olan "serrâclık"tır. Kelimenin bu hususi mânasının herkesçe bilinmemesi,

onun saraç çırağı olduğuna dair süregelen yanlış bir kanaate sebep olmuştur (bk. Gökyay, III, 125-133). Yaratılışındaki okuma ve öğrenme arzusu onu medreseye yöneltti. Uzun zaman Karamânizâde Mehmed Efendi'den okudu. Ders arkadaşları arasında Nev'î, Üsküplü Vâlihî, Edirneli Mecdî, Hoca Sâdeddin, Karamanlı Muhyiddin gibi ileride şair ve âlim olarak ün kazanacak gençler vardı. Tahsilinin yanı sıra şiirle de iyiden iyiye uğraşan Bâkî, zamanının edebî şöhretleriyle tanışıp onlara nazîreler yazarak değer ve kabiliyetini göstermeye çalışıyordu. Zâtî'nin Beyazıt Camii avlusundaki remilci dükkânına sık sık giderek gazellerini onun tenkidine sunuyordu. Zâtî'nin şiirlerine söylediği nazîrelerle bir yandan kendi şiir dilini olgunlaştırırken aynı zamanda dükkânı İstanbul'daki şairlerin toplantı yeri olan bu müstesna şairin takdirini elde ediyordu. Nitekim Zâtî de onun bir beytini *tazmin* edip yazdığı gazeli divanına koymuş, kendisini ayıplamak isteyenlere, "Bâkî gibi bir şairin şiirini almak ayıp değildir" diyerek yaptığı işi haklı göstermek istemişti. Zâtî 953'te (1546) vefat ettiğinde Bâkî yirmi yaşlarında idi.

Hocası Karamânizâde Mehmed Efendi'ye yazdığı "sünbül" redifli kaside ile şiirde kişiliğini artık iyice kabul ettirmişti. 1552'de yeni açılan Süleymaniye Medresesi'nde Kadızâde Şemseddin Ahmed Efendi'nin derslerine devam başladı. Ramazan 962'de (Ağustos 1555) Nahcivan seferinden dönen Kanûnî'ye takdim ettiği kasidede üç yıldır medrese odalarında yattığından ve padişahın emriyle bir yıl bina emniyeti hizmetinde bulunduğundan söz etmektedir. Anlaşıldığı üzere derslere devam ederken öte yandan, yapımı sürmekte olan Süleymaniye Külliyesi'nde bina emini olarak çalışmıştı. 1556 yılında Halep kadılığına tayin edilen hocasıyla birlikte gitti ve

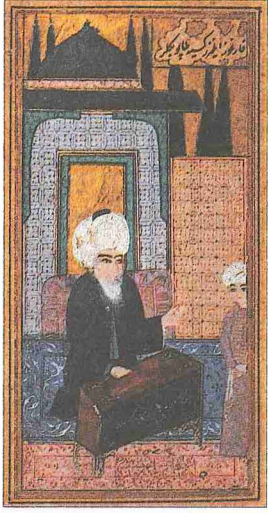
orada kadî nâibliği yaptı. O sırada hocasına "râiyye", Halep Beylerbeyi Kubad Paşa'ya da "hilâl" redifli birer kaside sundu. Şah Abbas'ın kütüphanecisi ve *Mecmau'l-havâs* adlı tezkiyenin müellifi Sâdıkî-i Kitâbdâr Halep'e uğradığında kendisiyle tanışıp uzun uzun sohbetlerde bulunmuş, aralarında latifeleşmeler geçmiştir.

Bâkî Halep'te dört yıl kadar kaldı. Kadızâde'nin 1560 yılında Halep kadılığından istifa ederek İstanbul'a dönüşünde onunla beraber yola çıktı. Aynı yılın Mart ayında, Konya'da Şeyhülislâm Ebüssüüd'un kadılıkla Şam'a gitmekte olan oğlu Mehmed Çelebi'ye rastladı. Kendisine bir "nûniyye" kasidesi takdim ederek ondan babasına bir tavsiye mektubu aldı. Bâkî İstanbul'a varışında kendisi için yazdığı "lâmiyye" kasidesini sunarak Ebüssüüd Efendi'nin çevresine girme imkânını elde etti. Bu arada sadâret mevkiiinde bulunan Rüstem Paşa'ya yaklaşmak için onun şeyhi, Baba Efendi diye mâruf Filibeli Şeyh Mahmud Efendi'ye intisap etmeye uğraşıyordu. Bu sebeple ona da birkaç kaside takdim etti. Rüstem Paşa'nın 1561'de ölümü ile yerine geçen Semiz Ali Paşa'ya da iki kaside sundu. Ekim 1561'de dânişmend, iki sene sonra da mülâzım oldu. 1564 Nisanında da yirmi beş akçe ile bir medreseye tayini için ferman çıktı.

O sırada Rumeli kazaskeri olan Hâmid Efendi bu tayini kanuna ve usule uygun bulmadığından gereğini yapmakta tereddüt göstermekte iken şairi tanıyan ve takdir eden padişahın yeniden ve kesin fermanı üzerine 30 akçe ile onu Silivri'de Pîrî Mehmed Paşa Medresesi'ne tayine mecbur oldu. Orada çok kalmayan Bâkî birkaç ay sonra, Kasım 1564'te İstanbul'da Murad Paşa Medresesi'ne nakledildi. Bu tayinin sağladığı imkândan faydalanarak Kanûnî'nin kendisine gönderdiği şiirlerine onun emri üzerine nazîreler yazıyor, bir yandan da ona kasideler takdim ediyordu. Aralarındaki bu alâka, zeki ve kabiliyetli şairin yeteneklerini padişaha göstermesine yardım etti. Bu kabiliyetli şairden hoşlanan Kanûnî ona *Keşşâf*, *Hidâye*, *Ekmele* adlı kitapların kıymetli birer nüshasını hediye etti. Bâkî de divanını padişahın emriyle düzenleyerek ona sundu. Padişahın türlü iltifatları şairi mânen ve maddeten zenginleştiriyordu. Bu arada Aralık 1565'te 10 akçe *terakkî**ye nâil oldu. Haziran 1566'da, hacca gitmiş olan babasının ölümü haberini aldı. Bunun da ardından Kanûnî Sultan Süley-

Aşık Çelebi
tezkiresindeki
bir minyatürde
Bâkî
Şeyhülislâm
Ebüssüüd
Efendi
ve Nev'î ile
birlikte
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
nr. 772, vr. 159*)

Divanının kendisi hayatta iken yazılmış nüshasında Bâkî'nin minyatürü (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, nr. 1959, vr. 38*)

man'ın Sigetvar'dan ölüm haberi geldi (Eylül 1566).

Daima himayesini gördüğü bu büyük sultana duyduğu samimi bağlılığını ve onun yüce şahsiyetini dile getiren ünlü mersiyesini yazdı. Son kısmı yeni padişaha intisap vesilesi olan mersiye'nin ardından da II. Selim tahta çıktığında (15 Rebîülevvel 974/30 Eylül 1566) hemen bir "cülüsiye" takdim etti. Umduğu câizeyi bulamayışı bir yana Murad Paşa müderrisliğinden de azledildi. Uzun bir mâzul-lük devresinden sonra Temmuz 1569'da Mahmud Paşa müderrisliğine, Ağustos 1571'de de Eyüp müderrisliğine tayin edildi. Münşeat sahibi Feridun Bey'in vâsıtasıyla Sokullu Mehmed Paşa'nın himayesini elde eden şair padişahın hususi meclisine de girmeye başladı. Hükümdarın birkaç gazelini tahmis, birkaçını da tanzir etti ve ayrıca ona üç kaside sundu. Bu yakınlığın neticesi olarak 1573 Mayıs'ında Sahn müderrisliğine getirildi. III. Murad'ın cülüşundan sonra da itibarlı durumu devam etti. Ekim 1575'te Süleymaniye müderrisliği pâyesine yükseltildi. Bu makama gelişinden bir ay sonra talihinin burcunda uğursuz bir yıldız göründü. Rivayete göre Nâmî adlı bir şairin gazelini, mahlas beytindeki ismi Bâkî'ye çevirmek suretiyle ona isnat ettiler. O gazeldeki, "Ginâ sadrındaki mağrûr u nâ-âsûde serverden / Fenâ bezminde hâb-âlûd olan mestânemiz yeğdir" beytinde şair, içkiye düşkünlüğü meşhur olan II. Selim'i oğlu III. Murad'a tercih ettiğini ima ediyor, dediler. Padişah hiddete kapılarak şairi azletti. Ancak onu himaye edenler hükümdara gazelin İstanbul Nâmî'ye ait olup eski mecmualarda görüldüğünü söyleyerek şairin bağışlanmasını sağladılar. Gerçekte ise bu gazel Bâkî divanının birçok yazma nü-

hasında bulunduğu gibi basmalarında da yer almıştır. Gazelin şairi kurtarmak gayesiyle Nâmî'ye isnat edilmiş olması mümkündür.

Bu hadisenin yatıştırılmasıyla Kasım 1576'da Edirne'de Selimiye müderrisliğine, Mart 1579'da 1000 altın terakkî ile Mekke kadılığına tayin edildi. Temmuz 1582'de İstanbul'a geldi. Mekke'de iken tercüme ettiği *el-İ'lâm fi ahvâli beledi'llâhi'l-harâm* adlı Mekke tarihini padişaha takdim etti. Murâdî mahlasıyla şiirler yazan padişahın gazellerine yaptığı nazîrelerle hükümdarın alâkasını görmeye başladı. Eylül 1584'te Molla Ahmed Efendi'nin yerine İstanbul kadısı olduysa da çok geçmeden azledilerek (Ocak 1585) Üsküdar'da oturması emredildi. Temmuz 1586'da tekrar İstanbul kadılığına getirilip kısa bir zaman sonra da Anadolu kazaskeri yapıldı (Ekim 1586). Burada iki sene hizmetten sonra azledilen Bâkî, üç yıl kadar açıkta kalışının ardından Mayıs 1591'de yine bu makama iade edildi.

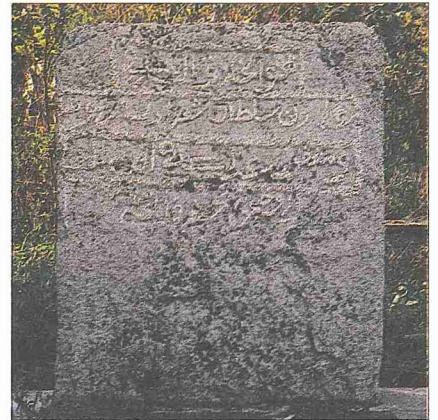
Bu sırada bazı kadılar padişaha şair hakkında şikâyetle bulundular. Bâkî de Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi'nin kardeşini kendi yerine getirmek için şikâyetçileri tahrik ettiğini hakaretâmiz kelimelerle ileri sürdü. Şeyhülislâm ise onun bazı mısralarına dayanarak kendisine küfür isnadında bulunduktan başka rüşvet alıp verdiğini de iddia ederek azline ve sürgün edilmesini istedi; aksi takdirde makamından ayrılp başka sultanın ülkesine gideceğini söyledi. Bâkî padişahın hocası Sâdeddin Efendi'ye başvurarak o sırada Rumeli kazaskeri olan Zekeriyâ Efendi'nin şeyhülislâmlığa getirilmesini, münasip görülmediği takdirde kendisinin bu makama tâlip olduğunu bildirdi. Bostanzâde'nin, başka bir sultanın ülkesine gideceğine dair sözünden incinen hükümdar onu azlederek yerine Zekeriyâ Efendi'yi, Rumeli kazaskerliğine de Bâkî'yi tayin etti (Nisan 1592). Böylece ilmiye mesleğinin bu üst basamağına ulaşp yıllardan beri özlediği şeyhülislâmlık makamına o kadar yaklaşmışken üç ay sonra emekli edildi (Şevval 1000/Temmuz 1592). III. Mehmed'in Cemâziyelevvel 1003'te (Aralık 1594) tahta geçişi, bir köşede unutulmuş ve küskün bekleyen Bâkî'nin içindeki ümitleri canlandırdı. Tekrar bir mevkiye gelebilmek arzusu ile kendisine kasideler sunduğu hükümdar onun bu dileğini karşılıksız bırakmayarak yaşlı şairi yeniden Rumeli kazaskerliği makamına getirdi. Ancak daha önce kendisinin

azline sebep olduğu Şeyhülislâm Bostanzâde'nin oyunu ile altı yedi ay kadar sonra buradan uzaklaştırıldı (Ağustos 1595).

Yine bir köşeye atılan Bâkî padişaha kasideler sunarak eski makamına dönebilmek için devamlı ricalarda bulunup üç yıllık bir bekleyişten sonra yeni sadrazam Hadım Hasan Paşa'nın yardımı ile Şubat 1598'de üçüncü defa Rumeli kazaskeri oldu. Bostanzâde'nin ölümü üzerine şeyhülislâmlık yolu kendisine bir kere daha açılmış görünürken, sadrazamın bütün gayretine rağmen, padişah üzerinde derin nüfuzu olan eski ders arkadaşı Hoca Sâdeddin Efendi bu makama getirildi. Sadrazamın çok geçmeden idamı ile hâmisini kaybeden ve ümitleri suya düşen Bâkî de istifa etti (Muharrem 1007/Ağustos 1598). Bir yıl geçtikten sonra Hoca Sâdeddin Efendi vefat ettiğinde ise son defa uyanan şeyhülislâmlık ümidi de Sun'ullah Efendi'nin tayini ile tamamen yıkıldı. Artık iyiden iyiye ihtiyarlanmış ve çökmüş koca şairin zayıf ve sinirli bünyesindeki hastalıklar bu darbeye daha da artarak konağındaki câriyelere hiddetlendiği bir sırada 23 Ramazan 1008 (7 Nisan 1600) Cuma günü vefat etti. Cenaze namazı Fâtih Camii'nde Sun'ullah Efendi tarafından kılbalık bir cemaatle kılındıktan sonra Edirnekapi dışındaki mezarlıkta toprağa verildi.

Bâkî'nin, ileri yaşlarında iken dünyaya gelen ve daha sonra kendisi gibi müderris ve kadı olan iki oğlu vardır. Bunlardan ilki Şeyhî mahlasıyla şiirler yazan Şeyh Mehmed (ö. 1039/1630), diğeri Abdurrahman'dır (ö. 1045/1636). Bunun da Fâizî mahlasıyla şiirler yazan bir oğ-

Bâkî'nin Edirnekapi Mezarlığı'ndaki mezar taşı - İstanbul

lu olup 1076 (1665-66) yılında vefat etmiştir. Bâkî'nin vaktiyle Fatih'te Yeni Nişancıpaşa civarında bir mescidi ve adını taşıyan bir mahalle vardı.

Eşiğine kadar geldiği halde bir türlü erişemediği şeyhülislâmlık bir tarafa bırakılırsa, daha gençlik çağından itibaren gittikçe artan bir takdir görerek yüksek mevkilere ve devamlı bir şöhrete ulaşan Bâkî, dünya nimetlerinin zevkini çıkarmasını bilen, talihin birçok lutfunu elde etmiş bir şairdir. Meslek hayatındaki geçici bazı iniş çıkışlara mukabil devrini yaşadığı dört hükümdar zamanında hep el üstünde tutulmuş, Kanûnî'nin saltanatı sırasında çağının en büyük şairi sayılarak kendisine lâıyk görülen "Sultânü's-suarâ" unvanını asırlar boyunca korumuştur. Bâkî'nin şöhreti ve eserleri Anadolu ve Rumeli'yi aşip Azerbaycan, İran ve Irak'tan Hicaz'a, nihayet Hint saraylarına kadar yayılmış bulunmaktaydı.

Onun kendisini çevresine sevdirmesinde hoşsohbet, nükteci ve neşeli mizacı kadar vazifesinde dürüst ve iyilik sever bir kimse oluşunun da ayrıca tesiri vardır. Bununla beraber Bâkî'nin hızlı yükselişi ve kazandığı büyük itibar zamanının bazı şairlerinin kıskançlığını çekmiş, bundan ve ayrıca birtakım nükteleri yüzünden onlarla kendisi arasında hicivleşmeler geçmiştir. Hayatının sonlarına doğru şeyhülislâmlığa ulaşmak için çok daha artan mevki hırsı onu bazı idarî oyun ve entrikaların içine sokmuştu. Bâkî'nin bulunduğu makamların gerektirdiği ciddiyetle bağdaşmayacak birtakım hareket ve davranışları olduğunu gösteren fıkra ve nüktelere de rastlanır. Çok arzu ettiği halde şeyhülislâmlığa gelemeyişinde sanatkar ve eğlenceye düşkün serbest yaratılışının bu gibi teza-hürlerinin de payı olsa gerektir.

Bâkî, kendi çağında ve sonraki yüzyıllarda gelen sanat ve edebiyat adamlarının çoğunun belirttiği gibi, şiirde söyleyiş tarzında yenilik yapmış, imâle ve zihaf denilen dil kusurlarını asgariye indirmiştir. Ahmedî'den Bâkî'ye kadar gelen şairler, Türkçe'yi aruza uydurmak için yapılan, hecelerde uzatma ve kısaltma şeklinde özetlenebilecek olan bu kusurları belli nisbette gitgide azaltmışlardır. Bâkî'nin şiirlerinde bunlar okuyanın dil zevkini incitmeyecek dereceye düşmüştür.

Şöhret kazanmış ve sayısı bir hayli tutan kasideleri de olmakla beraber Bâkî her şeyden önce bir gazel şairidir. Onun bu sahadaki üstünlüğü sonraki devirlerde de hep kabul edilegelmiştir. Bâkî

Bâkî'nin
kendi
el yazısı ile
Fezâilü'l-cihâd
adlı eserinin
ilk ve son
sayfaları
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
Şer'iyye, nr. 1286)

gazellerinde hayatın zevklerini terennüm etmiş, insanın fânî ömrünü elinden geldiğince aşk, içki ve eğlence meclislerindeki zevklerle gününün gün edip değerlendirmesini benimseyen bir felsefeye tercüman olmuştur. Bu bakımdan Bâkî, şiiri mânevî ıstırap ve acılar etrafında dönen çağdaşı Fuzûlî'den çok ayrılır. O derin ve büyük ıstırapların şairi olmak yerine hayatın zevk ve eğlencelerine yönelmiş bir şiir ustasıdır. Bâkî'de coşkun ilhamlar değil, şekil üzerinde durarak şiirini ince hayaller, nükte ve tevriye başta olmak üzere türlü edebî sanatlarla işleyip zenginleştirmeyi göz önünde bulunduran bir tutum esastır. Klasik nüktenin dayandığı ihâm ve tevriye sanatlarının Bâkî'nin şiirinin hâkim unsuru olduğunu iddia eden çağdaşı Ahdî ve ona iştirak eden Kınalızâde Hasan Çelebi hükümlerinde haksız değildirlir. Nüktedan, hoşsohbet, meclislerde aranan bir kişi olan Bâkî'nin üslûbunun karakterine uygunluk göstermesi tabiidir. Şurası da var ki Hayâlî'de ve Yahyâ Bey'de görülen tasavvufî zevk Bâkî'de hemen hemen hiç rastlanmaz. Aşağı yukarı her büyük şairin divanında bulunan manzuman tevhid, münâcât, na't gibi dinî ve bazan tasavvufî muhtevalı manzumeler Bâkî'nin divanında yoktur. Mekke kadılığında bulunmuş bir şairin bir na't bile yazmamış olması düşündürücüdür. Bu husus ve ay-

rıca hayatının seyri gösteriyor ki Bâkî bu dünyanın zevklerini terennüm etmiş, şiirinde de dünyevî arzularını ifade ve isteklerini temin yolunda kullanmıştır. Şiirlerindeki birtakım garip mecazlar, hayal oyunları, aralarında yettiği Zâtî, Hayâlî Bey, Yahyâ Bey ve Emrî gibi XVI. yüzyıl şairlerinin takip ettiği estetiğin izleri olarak izah edilebilir.

Bâkî'nin şiirlerinde tabiat ve İstanbul'dan çizgiler sık sık akis bulmuştur. Onun manzumelerinde devrinin zengin hayatı ve haşmeti kolaylıkla hissedilir. Bâkî yaşadığı tabiat ve cemiyet çevresinden şiirine yer yer canlı levhalar vermeyi bilmiştir. Divan şiirine İstanbul Türkçesi'ni yerleştirmek gibi bir rolü olan Bâkî zaman zaman halk söyleyişinden gelen ifade malzemesine de açılır. Bâkî tabiat ve zevk hayatına açık yönü ve üslûbu ile Şeyhülislâm Yahyâ ve Nedîm'e bir öncü sayılmıştır. Temiz ve âhenkli bir üslûba sahip olan Bâkî divan şiirine bir söyleyiş kudreti ve rahatlığı kazandırmıştır. Asırlarca bir üstat olarak benimsenen Bâkî'nin şiirlerine kendi zamanından başlayarak her devirde başta büyük mümesiller ve şöhretler olduğu halde çeşit çeşit nazîreler söylenmiş, manzumeleri ayrıca tahmis vb. yollardan da bir özeniş konusu olmuştur.

Eserleri. 1. *Divan*. Bâkî divanını, ilk defa Kanûnî Sultan Süleyman'ın isteğiyle

le onun sağlığında tertip etmiştir. Daha sonra, yazdığı yeni şiirleri de ilâve edilerek değişik tarihlerde divanın yeni ve farklı tertipleri ortaya konulmuştur. Yalnız Türkiye kütüphanelerinde ve hususi ellerde şairin sağlığında yazılmış ondan fazla nüshası vardır. Ölümünden sonra istinsah edilenlerle divanın kitaplıklardaki sayısı 100'den fazladır. Sadece bu rakam, zamanın tahribiyle ve özellikle İstanbul yangınlarıyla kaybolanlar hesabına katılmaksızın, onun şiirlerinin sonraki yüzyıllarda hiçbir Osmanlı şairiyle kıyas edilemeyecek kadar okunduğunu göstermeye yeterlidir. Bâkî divanının ilkin 1276'da (1859) kötü ve çok yanlışlı bir taş baskısı yapılmış, daha sonra R. Dvorák tarafından gazelleri esas alınarak Almanya'daki bir kısım nüshaları üzerinden yetmiş sayfalık bir önsözle yayımlanmıştır (*Bâkî's Divân. Ghazalijât*, Leiden, I-II, 1908-1911). Sadeddin Nüzhet Ergun tarafından da bazı nüsha karşılaştırmaları ile birlikte ilk defa Latin harfleriyle basılmıştır (*Bakî, Hayatı ve Şiirleri. I. Divan*, İstanbul 1935). Mecmualarda ve nâşirin görmediği nüshalarda bu basımda bulunmayan bir hayli şiiri daha vardır. Son olarak da divanın onu İstanbul kütüphanelerinde, ikisi Elazığ Fırat Üniversitesi'nde olmak üzere on iki nüshasına dayalı tenkitli metni henüz basılmamış bir doktora çalışması olarak ortaya konmuştur (Sabahattin Küçük, *Bakî Divanı Üzerinde Bir İnceleme. Edisyon Kritikli Metin*, I-II, 1982). Bâkî divanı Hammer tarafından 1825'te kısmen Almanca'ya tercüme edilmiştir. Bâkî'nin şiirlerinden ayrıca yayımlanmış geniş seçmeler de vardır: Şemseddin Sâmî, *Bâkî'nin Eş'âr-ı Müntahabesi*, İstanbul 1317; Fuad Köprülü, *Eski Şairlerimiz. Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934, s. 259-320; Nevzat Yesirgil, *Bakî, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1953; Faruk K. Timurtaş, *Bakî Divanından Seçmeler*, Ankara 1987; Sabahattin Küçük, *Bakî ve Divânından Seçmeler*, Ankara 1988.

2. *Fezâilü'l-cihâd*. Muhyiddin Ahmed b. İbrâhim'in *Meşârî'u'l-eşvâk ilâ meşârî'il-üşşâk* adlı Arapça eserinin tercümesidir. Cihadın faziletlerinden hareketle müslümanları cihada teşvik eden bu eseri Bâkî Sokullu Mehmed Paşa'nın emriyle 975'te (1567) Türkçe'ye çevirmiştir. Kendi el yazısıyla bir nüshası Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1286) kayıtlı olup müze kısmındadır. 3. *Meâlimül-yakîn fî sîreti seyyidi'l-mürselin. Şehâbeddin Ahmed b. Hatîb el-Kastallânî'nin el-Mevâhibü'l-ledünniyye*

ye *bi'l-minahi'l-Muhammediyye* adlı siyer kitabının tercümesidir. Sokullu Mehmed Paşa'nın emriyle tercüme ettiği eserin mukaddimesinde belirttiğine göre, Şâfiî mezhebine bağlı bulunan müellifin çeşitli münasebetlerle bu mezhebe dayalı olarak yaptığı fikhî izahları tercüme sırasında Hanefî mezhebinin görüşlerine çevirmiş, çeşitli ilâve ve çıkarmalarla kitap üzerinde telif denekce derecede değişiklikler yapmıştır. Şair Nevî tarafından istinsah edilmiş olan nüshada (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3253) 987 (1579) tarihi bulunduğu göre tercümenin bu tarihten önce yapılmış olduğu anlaşıyor. Gördüğü rağbet dolayısıyla birçok yazma nüshası olan eserin İstanbul'da üç de baskısı gerçekleştirilmiştir (1261, 1313-1316, 1322-1326). 4. *Fezâil-i Mekke*. Yine Sokullu'nun emriyle Mekke kadılığı esnasında, XVI. asır Arap müelliflerinden Kutbüddin Muhammed b. Ahmed el-Mekki'nin *el-İ'lâm fî ahvâli beledi'llâhi'l-harâm* adlı eserinden yaptığı tercümedir. 987'de (1579) tamamlayıp Medine kadılığından azli üzerine İstanbul'a döndüğünde III. Murad'a takdim etmiştir. Eser Mekke'nin tarihinden ve bilhassa Osmanlı sultanlarının oradaki hayratından bahsetmektedir. Çeşitli kütüphanelerde nüshaları vardır. Bunlardan en mükemmeli Köprülü Kütüphanesi'nde olanıdır (nr. 206). Bâkî'nin bu üç tercümesi, pek lugatlı yazılan ön sözleri bir tarafa bırakılırsa, tabii, temiz ve güzel bir Türkçe ile kaleme alınmış olmak gibi bir meziyete sahiptir. Nev'îzâde Atâî, Bâkî'nin Eyüp müderrisi bulunduğu sırada, Ebû Eyyüb el-Ensârî tarafından rivayet edilen hadislerden kırk tanesini tercüme ettiğini ve eserin tür-

beye konulup ziyaretçilerin istifadesine sunulduğunu bildirmektedir. Ancak bu tercümenin herhangi bir nüshasına henüz rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Latîfî, *Tezkire*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 1160, vr. 50^b; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 1604, vr. 44^b-45^a; Âşık Çelebi, *Meşârî-rû's-suarâ*, vr. 53^a-54^b; Sâdîkî-i Kitâbdâr [Sâdîkbey Afşar], *Mecmaü'l-havâs*, İÜ Ktp., nr. 4085, vr. 39^{a-b}; Kınalızâde, *Tezkire*, s. 199-209; Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2568, vr. 16^b; Riyâzî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 6199, vr. 18^b-20^b; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1646, vr. 9^a-19^a; Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, s. 434-439; Hammer, *GOD*, II, 360; Gibb, *HOP*, III, 133-159; M. Fuad Köprülü, *Bâkî* (Türk Dünyası Gazetesi, sy. 1-7 ilâvesi), İstanbul 1335; a.mlf., "Bâkî, Hayatı ve Tabiatı", *YM*, sy. 41-43 (1918); a.mlf., "Bâkî", *İA*, II, 243-253; J. Rypka, *Bâkî als Ghazeldichter*, Prague 1926; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 697-721; Tahir Olgun, *Bâkî'ye Dair*, İstanbul 1938; *TYDK*, I, 189-209; A. Bombaci, *Storia Della Letteratura Turca*, Milano 1963, s. 304-312; A. Hamdi Tanpınar, "Fuzulî ve Bâkî", *Edebiyat Üzerine Makaleler* (haz. Zeynep Kerman), İstanbul 1969, s. 152-156; Banarlı, *RTET*, II, 582-597; Orhan Okay, "Bâkî'nin Kanunî Mersiyesine Dair", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 235-240; Halûk İpekten, *Bakî*, Erzurum 1988; Ali Nihat Tarlan, "Hayâlî-Bâkî", *TDED*, sy. 1 (1946), s. 26-38; Faruk K. Timurtaş, "Bâkî'nin Kanunî Mersiyesinin Dil Bakımından İzahı", a.e., XII (1963), s. 219-232; Orhan Şaik Gökyay, "Şâir Bâkî Gençliğinde Sarıaç Çıkarıklığı Yaptı mı?", *JTS*, III (1979), s. 125-133; Sabahattin Küçük, "Bâkî'nin Medhiyeleri Üzerine", *MK*, sy. 44 (1984), s. 48-52; a.mlf., "Çağdaşı ve Arkadaşı Nevî'nin Gözüyle Şairler Sultan Bâkî", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi. Tebliğler: Türk Edebiyatı*, I, İstanbul 1985, s. 215-222; a.mlf., "Bâkî'nin Şiirlerinde Sosyal Hayatın İzleri", *TDA*, sy. 59 (1989), s. 153-161; Fahir İz, "Bâkî", *EL*² (Fr.), I, 985-986; Harun Tolasa, "Bâkî", *TDEA*, 1976, I, 300-303.

MEHMET ÇAVUŞOĞLU

Bâkî
divanının,
kendisi
hayatta iken
yazılmış
minyatürlü
nüshasından
iki sayfa
(Türk ve
İslâm
Eserleri
Müzesi,
nr. 1959,
vr. 1^b, 2^a)

